

ÜHE RAHVAVALGUSTAJA

JUUBELIKS

Kahekümneaastase noorukina asus 1892. aastal omaaegses Vohnja vallas Kõrvekülas kooliõpetajana tööle Jaan Wahrberg, kes andis seal noortele algharidust ilma vaheaegadeta kuni 1931. aastani, millal parandamatu vähikäigus ta hauda viis. Teamehe perekonnast võrsunud poiss oli õpikumiline ning pürgis hariduse poole. Vallakoolile lisaks lõpetas ta Rakvere Linnakooli ja sooritas täiendavad eksamid vallakooliõpetaja kutse saamiseks.

Teatavasti oli möödunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi esimestel aastakümnetel kooliõpetaja küla hariduselt tagasihoidlikus keskkonnas silmapaistvaim isik, kes oli oma ümbruskonnale nõuks ja jõuks mitte ainult haridusalastes küsimustes. Ka minu isal tuli, lisaks kooliõpetaja ülesannetele, täita mitmesuguseid muid kohustusi. On selgesti meeles, kuidas ta koostas soovijaile pälvikirju asutustele saatmiseks, ravis haigeid — kodus olid arsti käisraamat ja eriline «Veega arstimise õpetus». Kodune apteek oli meil mitmekülgne.

Ohtuti kätsid külamehed isaga juttu puhumas, et ühtlasi kuulda

maailmast uudiseid, mida peale kohalike ka Peterburi ajalehed kirjutasid. Nädalavahetusel peeti klassiruumis laulukoori- ja näidendiharjutusi. Koorijuhina püüdis Jaan Wahrbergi tegevus peamiselt õpilaskoori juhatamisega, ent näitlejana oli ta väga hinnatud, mistõttu tal tuli esineda peaaegu kõigis vabatahtliku tuletõrjeseltsi korraldatud peoõhtutel ettekantavais näitemängudes. Et vallas oma seltsimaja puudus, olid peod mõisa suurtes küünides, 1922. aastast alates aga meie rehes, mis juurdeehitise abil oli kohandatud peo eeskava esitamiseks. Tänu isa aktiivsusele ja organisatsioonile tegevusele kujunes Kõrvekülla koolimajast aastate jooksul Vohnja valla kultuurielu keskus.

Kodanliku vabariigi ajast isa poliitilisest tegevusest osa ei võtnud. Et ta aga 1905. aastal progressiivsete mõtete kandjatehna kaasa läks, selle tunnistajaks jäid sügavad piisspärjalised meie elutua ukse välisküljele. Isa valmistas meile sündmuste käiku järjekord.

1905. aasta sügisel oli teda soodetud rahva saadikuna osa võtma koosolekust, mis oli toimunud tehase «Volta» õues Tallinnas. Seal oli peetud mitmeid õaedaid kõnesid, kuni äkki keegi hoiatavalt kariatas: «Sandärmid!». Selle peale jooksid koosliiad laiali. Isa imestas iseäraliselt, kuidas ta suutis ennast üle kõne «Volta» müüri vinnata, et nõgenema näheseda. Enamik saadikuid oli hiljem kogunenud «Vana Estonia» maja juurde, kuid koosolekut ei jätkatud. Mõne aja möödudes, detsembri lõpus, ilmus karistussalk Vohnjasse, et isa vangistada. Maja piirati sisse ja tugevate piissilgaohpidena ähvardati üks maha lüüa. Kõlavoor vahistatutega suundus Tapale. Enne Tapale jõudmist, nn. Miilimäe kuusiku vahel sai isa käsu minna viimaselt reelt üle esimesele. Korralduse kuritahtlik eesmärk oli tagantseelja tulistamine «võaenemiskatse» puhul. Seda tajudes viines isa vana ettevaatlikult, tihedalt vastu hobuste külge libudes, ettepoole, kuni jõudis esimesele sõidule.

Tapale jõudnud, otsiti isa läbi, kuid midagi kahilast tema juurest õnneks ei leitud. Omäti oli

tal hästi maskeeritud taskus üks keelatud ajakiri, mille ta oli eelmisel päeval saanud naaberküla kooliõpetajalt. Sellest hoolimata tehti talle teatavaks, et riigivastase tegevuse pärast kuulub ta mahalaskmisele.

Vaheneal olid tema endised õpilased külas oma õpetaja vanhoiatamisest kuulda saanud. Oletati, et ainult kirikuõnnetia võib tema heaks midagi teha. Kadriina õpetaja R. Luther hindas minu isa kui head muusikameest. Kuulda saanud tema vahistamisest, olivat ta kihutanud hobustega Tapale ja suutnud karistussalga ülemat keelitada isa hukkamisest loobuma. Hõmmikul isa vabastati, ent illeõig halleks muutunud juuksed jäid eluks ajaks raskete läbielamuste tunnistajaks.

On levinud versioon, nagu oleks isa vanaistatud ja surma mõistetud oma venna Kaarel Wahrbergi varjajamise või tema peidukoha salgumise pärast.* See võis olla kaastegur, ent on vähe usutav, et ainult venna peidupaiga mitteteadmise pärast oleks teda surma mõistetud. Peamine põhjus oli ikkagi küla rahvasaadiku osavõtt keelatud koosolekust.

Jaan Wahrberg töötas koduvallas õpetajana surmani. Kooli nimetus vahelpeal küll muutus, kuid klassiruum jäi samaks. See pidi endiselt mahutama kaks kuni kolm klassikomplekti, kelle õpetamisega isa oma suurte kooremuste tõttu lootsinult taime tulla. Aastate jooksul ümbruskonna kultuuriline hariduslik tase tõusis, mistõttu tema kui rahvavalgustaja osa langes. Kooriühitidena asusid 1922. aastast tööle noorem õpilaskonna esindajad (Jaan Pakk ja teised), kuid näitlejana ja organisatorina oli ta hinnatud elu lõpuni.

19. augustil möödub sada aastat Jaan Wahrbergi sünnist. Ta on mõetud Kadriina vanale kalmistule.

Jüri VARISTE

* 1905 — «Järramaa T». Koostanud Oskar Joost ja Edgar Laheeda. Väija andis J. Pari kirjastusel Tapal 1933. a.